

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
Студентски трг 3/III
11000 Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ГЕОГРАФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Предмет: Извештај Комисије о прегледу и оцени докторске дисертације кандидата мр Слободанке С. Марковић

Одлуком Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду, донетој на седници одржаној 17. јула 2020. године, именовани смо за чланове Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Слободанке С. Марковић, под насловом:

ТУРИЗАМ КАО ФАКТОР ПРОСТОРНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И СОЦИОЕКОНОМСКОГ
РАЗВОЈА ДОЊЕГ ПОДРИЊА

На основу детаљног прегледа докторске дисертације кандидата мр Слободанке С. Марковић, Комисија у саставу др Мирјана Гајић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Снежана Вујадиновић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Сања Павловић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Драгутин Тошић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду и др Саша Милијић, научни саветник Института за архитектуру и урбанизам Србије у Београду подносе Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидат мр Слободанка С. Марковић уписала је докторске студије школске 2014/2015. године на Географском факултету Универзитета у Београду, студијски програм Геонауке. Положила је све испите предвиђене планом и програмом докторских студија и стекла услов за стицање права на пријаву теме докторске дисертације под насловом

„Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња”, на матичном факултету.

Одлуком Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду бр. 195 од 20.04.2017. године, именовани су чланови Комисије за оцену прихватљивости теме и подобности кандидата мр Слободанке С. Марковић за израду докторске дисертације и научне заснованости теме „Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња”.

На седници Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду, одржаној 21. септембра 2017. године, донета је Одлука о усвајању Извештаја Комисије о оцени прихватљивости теме и подобности кандидата за израду докторске дисертације под насловом „Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња”, где су за менторе именоване др Мирјана Гајић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду и др Снежана Вујадиновић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду, док су за чланове комисије именовани: др Сања Павловић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Драгутин Тошић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду и др Саша Милијић, научни саветник Института за архитектуру и урбанизам Србије у Београду.

Веће научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 28. септембра 2017. године, дало је сагласност на оцену подобности кандидата и предлога теме докторске дисертације.

Завршену докторску дисертацију кандидат је предао Секретаријату Географског факултета крајем јуна 2020. године, када је упућена на проверу подударности текста коју спроводи Универзитетска библиотека у Београду. Након резултата провере софтвером *iThenticate* потврђено је да дисертација није плагијат. Седам истоветних укоричених примерака дисертације кандидат је предала Секретаријату Географског факултета 08.07.2020. године.

На седници Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду, одржаној 17. јула 2020. године, именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације у саставу: ментори др Мирјана Гајић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду и др Снежана Вујадиновић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду и чланови комисије др Сања Павловић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду, др Драгутин Тошић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду и др Саша Милијић, научни саветник Института за архитектуру и урбанизам Србије у Београду.

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада научној области Географија и ужој научној области Туризмологија, за коју је матичан Географски факултет Универзитета у Београду. Ментори докторске дисертације су др Мирјана Гајић, ванредни професор Географског факултета Универзитета у Београду (чије компетенције за менторство потврђује 7 објављених радова у међународним часописима са SCI и SSCI листе) и др Снежана Вујадиновић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду (чије компетенције за менторство потврђује 12 објављених радова у међународним часописима са SCI и SSCI листе).

1.3. Биогеографски подаци о кандидату

Мр Слободанка С. Марковић је рођена 07. априла 1979. године у Ужицу. Основну школу и Гимназију (друштвено – језички смер) завршила је у Ужицу. Студије географије на Географском факултету Универзитета у Београду уписала је школске 1998/1999. године, као редован студент. Дипломирала је 20. јануара 2004. године са просечном оценом 9,35 у току студија и оценом 10 на дипломском испиту, са темом „Туристичко-географски приказ општине Ужице” (ментор проф. др Стеван М. Станковић).

Последипломске студије на Географском факултету Универзитета у Београду, на смеру Туристичка географија, уписала је школске 2004/2005. године као редован студент. Положила је све испите предвиђене планом и програмом последиломских студија, са просечном оценом 9,875. Магистарску тезу под називом „Потенцијали и ограничења развоја туризма на планини Тари”, успешно је одбранила 07. октобра 2008. године под менторством проф. др Стевана М. Станковића, чиме је стекла назив магистар географије.

Докторске академске студије на Географском факултету Универзитета у Београду, Геонауке – модул Туризмологија, уписала је школске 2014/2015. године. На основу члана 6. из Правилника о докторским студијама, а Одлуком Већа докторских студија, уписала је другу годину докторских академских студија. Положила је све испите предвиђене наставним планом и програмом: 1. Проблеми и тенденције савременог развоја туризма (оцена: 10 – десет), 2. Студијски истраживачки рад III (оцена: положио), 3. Културно-историјско наслеђе туризма (оцена: 10 – десет), 4. Географске основе планинског туризма (оцена: 10 – десет), 5. Географске основе приморског туризма (оцена: 10 – десет), 6. Географске основе бањског туризма (оцена: 9 – девет), 7. Економика туризма и саобраћај (оцена: 10 – десет), 8. Животна средина и туризам (оцена: 10 – десет), 9. Велики просторни системи и туризам (оцена: 10 – десет), 10. Туристичка валоризација географског простора (оцена: 10 – десет).

Од школске 2017/18. ангажована је на Високој школи струковних студија у Ужицу, на Економском одсеку, као Наставник практичне наставе за студијски програм Туризам. Марта 2018. године изабрана је у звање Предавача за уже научне области Туризам и Геонауке. Од јануара 2019. године обављала је функцију руководиоца Одсека туризам до формирања Академије струковних студија Западна Србија, септембра 2019. године.

У периоду ангажовања задужена је за извођење практичне наставе и вежби на студијском програму Туризам. Школске 2017/18. године ангажована је као сарадник на више предмета из области Туризма и Геонаука, на основним и специјалистичким струковним студијама. Од избора у звање изводи наставу и вежбе на студијском програму Туризам. Активан је члан комисија за одбрану завршних радова. У периоду 2018/2019. године учествовала је у реализацији међународног ЕРАЗМУС+ пројекта (Следећа дестинација Балкан: Развој агротуризма – LANDS), финансираног од стране Европске уније.

У научном-истраживачком раду, највише пажње је усмерила на проучавање туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине. Од 2014. године до данас, као аутор или коаутор, објавила је 22 научно-стручна рада из области туризма и других сродних области, од чега 2 у међународним часописима са SCI и SSCI листе категорије М-21. Учесник је више конгреса, симпозијума и семинара из области туризма.

1.4. Релевантни радови и верификација резултата

Kategorija M14

1. Tucović M., Marković S., Tucović D., Vukasović V., Tairova M. (2015): **Development of Tourism in Protected Natural Areas (for example „Tara“ National park)**. *Proceedings of 3rd International Conference „New Functional Materials and High Technology” NFMaHT-2015* (Tivat, Montenegro, 29/30. 06. 2015.). Krestov Institute of Solution Chemistry of Russian Academy of Sciences (ISC-RAS). Ivanovo (Russia), pp. 469 – 472. ISBN 978-5-905364-10-5.

Kategorija M21

1. Marković, S., Perić, M., Mijatov, M., Dragin, A. & Doljak, D. (2020). **Attitudes of the local population in border municipalities on development of sport-event tourism**. *Journal of Hospitality & Tourism Research* (potvrda u prilogu).
2. Gigović LJ., Pamučar D., Lukić D., Marković S. (2016): **GIS-Fuzzy DEMATEL MCDA model for the evaluation of the sites for ecotourism development: A case study of “Dunavski ključ” region, Serbia**. *Land Use Policy*, 58, pp. 348–365. ISSN 0264-8377; <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.07.030>

Kategorija M24

1. Mijatov, M., Pantelić, M., Dragin, A., Perić, M., Marković, S. (2018). **Application of sustainable development principles in hotel business**. *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 68(1), pp 101–117. ISSN 1821-2808; DOI: <https://doi.org/10.2298/IJGI1801101M>

Kategorija M33

1. Marković S., Perić, M. (2019): **Turizam kao faktor ekonomskog razvoja donjeg Podrinja**. *Papers Proceedings of 11th International Conference „Science and Higher Education in Function of Sustainable Development”* (Mećavnik - Drvengrad, Užice, 24.05. - 25.05.2019.). Business and Technical College of Vocational Studies. Užice, chapter 9, str. 46-50. ISBN 978-86-83573-90-5
2. Marković S. (2019): **Quality of services and the role of specialized staff in travel agencies’ business**. *Papers Proceedings of 11th International Conference „Science and Higher Education in Function of Sustainable Development”* (Mećavnik - Drvengrad, Užice, 24.05. - 25.05.2019.). Business and Technical College of Vocational Studies. Užice, chapter 9, pp. 51–55. ISBN 978-86-83573-90-5
3. Marković S., Perić M. (2017): **Tourism Intensity as a Developmentn Factor of Spa Centers of Donje Podrinje (Serbia)**. *Papers Proceedings of 10th International Conference „Science and Higher Education in Function of Sustainable Development”* (Mećavnik – Drvengrad, Užice, 06.10. – 07.10.2017.). Business and Technical College of Vocational Studies. Užice, chapter 9, pp. 7–13. ISBN 978-86-83573-90-5

4. Perić M., Krsmanović, Z., Marković S., Krsmanović S. (2016): **Protected Areas in the Function of Tourism Improvement in Western Serbia.** *Abstract book of 8th International Conference „Monitoring and Management of Visitors in Recreational and Protected Areas”* (Novi Sad, 26.09.-29.09.2016.). Faculty of Sciences, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, pp. 77–78. ISBN 978-86-7031-409-2
5. Krsmanović S., Perić M., Marković S. (2016): **Tourism as factor of development of Banja Koviljača Spa.** *Papers Proceedings of 3th International Conference „Higher Education in Function of Sustainable Development of Tourism in Serbia and Western Balkans”* (Užice, 30.09. – 01.10.2016.). Business and Technical College of Vocational Studies. Užice, pp. 451–460. ISBN 978-86-83573-84-4.
6. Perić M., Marković S., Krsmanović S. (2015): **Place of Tourism in Regional Development of the Municipality of Valjevo.** *Papers Proceedings of 2nd International Conference „Higher Education in Function of Sustainable Development of Tourism in Serbia and Western Balkans”* (Užice, 02/03. 10. 2015.). Business and Technical College of Vocational Studies. Užice, pp. 185–196. ISBN 978-86-83573-58-5.
7. Tucović M., Marković S., Tucović D. (2015): **Ekološki indikator održivog razvoja turizma Grada Užica.** *Zbornik radova XI Regionalne konferencije Životna sredina ka Evropi EnE15-ENV.net „Horizontalno zakonodavstvo: Metode, standardi i alati u oblasti životne sredine”* (Beograd, 05.06.2015.). Beograd, str. 149–155. ISBN 978-86-89961-02-7.

Kategorija M51

1. Marković S., Perić M., Mijatov M., Doljak D., Žolna M. (2017): **Application of tourist function indicators in tourism development.** *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 67(2), pp 163–178. ISSN 1821-2808; DOI: <https://doi.org/10.2298/IJGI1702163M>
2. Marković S., Perić M., Mijatov M., Tucović M. (2016). **The structure of employed and unemployed human resources in tourism – The City of Užice case study.** *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 66(3), pp 371–386. ISSN 1821-2808; DOI: 10.2298/IJGI1603371M
3. Marković S., Perić M., Mijatov M. (2016): **Application of EU Comparative Tourism Sustainability Indicators – The City of Užice Case Study (Serbia).** *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 66(2), pp 255–271. ISSN 1821-2808; DOI:10.2298/IJGI1602255M
4. Marković, S. (2016): **The role of village of Zlakusa in preserving traditional culture and development of tourism in the Southwestern Serbia.** *KONTEXTY kultúry a turizmu.* Univerzity Konštantína Filizofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra manažmentu kultúry a turizmu. Slovakia, Nitra, No. 2, pp. 20–25. ISSN 1337-7760.

Kategorija M52

1. Марковић С., Марковић И., Деспотовић Н., Ерцег П., Милошевић Д. П. (2015): **Туристичке навике особа треће животне доби.** *Геронтологија – Часопис Геронтолошког друштва Србије.* Београд, бр. 1, стр. 169–179. ISSN 0354-415X.
2. Марковић С. (2014). **Основне карактеристике демографског развоја Ужица XX века.** *Демографија.* Универзитет у Београду-Географски факултет. Београд, књ. XI, стр. 245–257. ISSN 1820-4244.

Kategorija M63

1. Tucović M., Marković S., Tucović D., Irena Tucović (2016): **Uticaj turizma na ruralni razvoj Srbije.** *Zbornik radova Reindustrializacija i ruralni razvoj Srbije sa akcentom na Kruševac i Rasinski okrug* (Ribarska banja, 02.04.2016.). Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti – CESNA B. Beograd, knj. XVII, str. 121–130.
2. Tucović M., Marković S., Tucović D., Živković S. (2016): **Indicators of touristic development of Zlatibor.** *Proceedings of 3rd Interanational Scientific Conference Agribusiness MAK-2016 „Western Balkans and Europe”* (Копаноник, 29/30.01.2016.). Etno Centar GEGULA - Center for the successful development of family agriculture and tourism Kraljevo. Kraljevo, str. 486-495. ISBN 978-86-80510-00-2.
3. Туцовић М., Марковић С., Перић М. (2015): **Умрежавање културно-историјских објеката и комплекса на територији Града Ужица.** *Зборник радова са Четвртог конгреса српских географа „Достигнућа актуелности и изазови географске науке и праксе”* (Копаноник, 07/09. 10. 2015.). Универзитет у Београду-Географски факултет, Српско Географско друштво. Београд, књ. 2, стр. 325–330. ISBN 978-86-6283-033-3.
4. Marković S. (2015): **Zaštita životne sredine i razvoj turizma u prostornim planovima posebne namene (primer PPPPN NP „Tara“).** *Zbornik radova mladih istraživača „Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine”* (Palić, 16-18.04.2015.). Univerzitet u Beogradu-Geografski fakultet. Beograd, str. 231–238. ISBN 978-86-6283-024-1 (APPS).

Ostali ne kategorisani časopisi

1. Марковић С. (2015): **Манастир Рача – чувар Мирослављевог јеванђеља.** *Популарно научни зборник Земља и људи.* Српско географско друштво. Београд, св. 66, стр. 45–52.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација мр Слободанке С. Марковић, под насловом „Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња” написана је на 275 страна. Дисертација садржи 10 уводних страна (насловне стране на српском и енглеском језику, страна са подацима о члановима Комисије за преглед, оцену и одбрану дисертације, резиме и кључне речи на српском и енглеском језику и садржај). Основни

текст је написан на 202 стране и 63 страна литературе, извора, интернет страница, спискова слика, скица, графикона, карата, табела, прилога и биографије аутора (укупно 265 страна). Основни текст је употпуњен са 52 слике, 6 скица, 5 графикона, 6 карата и 55 табела. У раду је коришћена домаћа и инострана литература различитих тематских садржаја (507 библиографских јединица, 38 извора и 57 интернет страна). На последњих пет страна дисертације налази се биографија аутора и прилози у виду својеручно потписаних изјава о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације и условима њеног коришћења. Уз штампану верзију, кандидат је приложио и CD са докторском дисертацијом у PDF формату.

Структура и садржај текста одражавају уређен и конзистентан истраживачки концепт и омогућавају увид у целину рада. Текст дисертације заједно са илустрацијама чини јединствену целину. Фотографије су јасно приказане, илустративне и успешно интегрисане у текст. Теренске фотографије су дело самог аутора. Уз слике и табеле дате су неопходне информације (наслов и извор). Карте, графикони и фотографије олакшали су анализу и допринели визуелној презентацији рада. Списак литературе обухвата 602 референце научне и стручне литературе, планских докумената, статистичких публикација и интернет извора.

Докторска дисертација Слободанке С. Марковић усклађена је технички са предвиђеним нормативима за ову врсту писаног материјала, датим у Упутству за формирање репозиторијума докторских дисертација Универзитета у Београду. Текст је припремљен у програму Microsoft Office Word, на странама формата А4, коришћењем фонта типа антиква (серифни фонт Times New Roman), величине 12 типографских тачака, са проредом 1 ред. Технички су задовољени сви критеријуми слагања и прелома писаног материјала, а нарочито компактност, једноставност, прегледност и систематичност.

Дисертација се састоји од 12 поглавља повезаних у логичну и функционалну целину:

1. Увод (стр. 1–2)
2. Преглед досадашњег истраживања (стр. 3–7)
3. Методологија истраживања (стр. 8–25)
4. Теоријско – методолошки оквир (стр. 26–51)
5. Туристичко – географски положај доњег Подриња (стр. 52–59)
6. Историјско – демографске карактеристике доњег Подриња (стр. 60–74)
7. Туристички ресурси доњег Подриња (стр. 75–121)
8. Материјална база туризма и промет туриста (стр. 122–143)
9. Резултати истраживања (стр. 144–180)
10. Дискусија (стр. 181–187)
11. Смернице и потенцијални правци развоја туризма (стр. 188–199)
12. Закључак (стр. 200–202)

Поглавља обухватају бројне поднасловне хијерархијски нижег ранга. Структура дисертације је јасна и прецизна у формалном и садржајном смислу.

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

У *уводном поглављу* дисертације кандидат је дала појашњење термина Подриња и утицаја Дрине као пограничне реке и природне препреке у социоекономском развоју

пограничног простора. Као најсевернија и просторно најмања целина у сливу реке Дрине, издвојено је доње Подриње, предмет истраживања дисертације. На основу просторног обухвата доњег Подриња, односно Градова и Општина који му административно припадају, кандидат истиче највредније природне потенцијале и ресурсе развоја туризма. Указује да туризам, као најперспективнију привредну делатност, треба развијати у виду прекограничне сарадње земаља суседа у оквиру формираних еврорегиона „Дрина – Сава – Мајевица”, „Дрина – Сава” и „Дрина – Тара”.

Друго поглавље *Преглед досадашњих истраживања* даје детаљан приказ и попис радова који су са регионално – географског и привредно – географског аспекта изучавали простор доњег Подриња и његових микрорегија. Кандидат хронолошки даје приказ радова и монографија који су се бавили истраживањем доњег Подриња и указује на веома мали број радова који се односе на туризмолошка истраживања изучаваног простора.

У трећем поглављу *Методологија истраживања* кандидат је дефинисао предмет, циљеве и задатке истраживања, поставио научне хипотезе и детаљно приказао и анализирао методе истраживања употребљене приликом израде дисертације. Методолошки концепт формиран је у складу са постављеним циљевима, задацима и структуром рада, а подразумевао је употребу основних, општенаучних и посебних метода. Приказан је план истраживања по фазама и дат је осврт на научну оправданост тезе, очекиване резултате истраживања и њихову практичну примену.

Теоријско – методолошки оквир је четврто поглавље дисертације у коме кандидат дефинише појам пограничног простора и појашњава концепт пограничног и приграничног региона. Истакнут је значај формирања еврорегиона, као механизма развоја пограничних подручја у савременим процесима европских интеграција, који се односе и на погранични простор реке Дрине. Детаљан приказ формираних „водених” еврорегиона („Дрина – Сава – Мајевица”, „Дрина – Сава” и „Дрина – Тара”), истиче значај туризма као „покретача” развоја пограничних простора. Програми прекограничне сарадње Србије и Босне и Херцеговине анализирани су и приказани кроз IPA програме, са критичким освртом на веома мали број реализованих пројеката из области туризма. Искуства европских земаља дуж „конфликтних и мирних водених еврорегиона” приказани су као примери добре праксе развоја пограничних простора који се могу применити и на погранични простор с обе стране реке Дрине.

У петом поглављу, *Туристичко – географски положај доњег Подриња*, представљени су основни подаци о величини, границама, физичкогеографском, пограничном, туристичком и функционалном положају доњег Подриња. Кандидат је детаљно анализирао географски положај, границе и административну поделу простора и картографски га приказао. Кроз анализу саобраћајног положаја, представљене су предности и ограничења пограничног положаја истраживаног простора, као и конкурентски и тржишни положај доњег Подриња у контексту мобилности и приступачности у односу на главне туристичке дисперзиве.

Кроз шесто поглавље, *Историјско – демографске карактеристике доњег Подриња*, кандидат анализира и даје хронолошки приказ развоја доњег Подриња кроз историју. Указано је на порекло становништва и формирање насеља, а посебно насеља са израженом туристичком функцијом. Становништво посматра као „хумани капитал” изучаваног простора. Демографске карактеристике становништва (старосну структуру, просечну старост становништва и индекс старења) приказује компарацијом статистичких података

два последња пописа (2002. и 2011.). Радни контингент становништва приказан је на основу запослености становништва по секторима делатности.

Седмо поглавље, *Туристички ресурси доњег Подриња*, сходно постављеном циљу, најобимнији је део дисертације. Детаљну анализу природних и антропогених ресурса кандидат је приказао у функцији развоја СОТ, „туризма тема” и „путева културе”, као савремених туристичких производа који осликавају имиџ дестинације и доприносе препознатљивости на туристичком тржишту. Значај туристичких вредности, документован је кроз 43 фотографије, израђених током теренског рада 2018. године.

У осмом поглављу, *Материјална база туризма и промет туриста*, кандидат је извео детаљну анализу промета туриста у периоду 2003 – 2018. године. Сезоналност туристичког промета приказана је на примеру туристичког места – Бање Ковиљаче, као највећег носиоца смештајне понуде и туристичког промета у доњем Подрињу. Кандидат је поређењем података константовао да остварени обим промета (2003 – 2018) у доњем Подрињу, није достигао максимум који је забележен током 80-тих година XX века. Критичким освртом кандидат је указао да доње Подриње у промету туриста и броју смештајних капацитета, у односу на ниво Републике, учествује у минорном проценту. Приказ материјалне базе туризма извршен је на основу основних и комплементарних смештајних капацитета.

Девето поглавље, *Резултати истраживања*, подељено је у три сегмента у зависности од примене специфичних метода доказивања. Кандидат је дефинисао и објаснио показатеље тренутног развоја туризма, који су утврђени и сагледани применом индекса функционалности туризма и индикатора одрживог туризма. Анализа резултата примене индекса функционалности туризма указује на степен развоја дестинације и интензитет промета у дестинацији. Анализа резултата примене компаративних индикатора ЕУ и UNWTO указује на утицај туризма кроз економски, еколошки и културни аспект одрживости развоја дестинације. Анализа резултата анкетних истраживања локалног становништва и туриста указује на њихово мишљење и ставове о тренутном степену развоја туризма и могућностима и перспективама развоја СОТ. Примењен методолошки приступ истраживању, на основу комбиновања и повезивања претходно поменутих група индикатора, до сада није примењиван у домаћој литератури, а кандидату је помогао у утврђивању досадашњих и будућих ефеката развоја доњег Подриња као туристичке дестинације.

У оквиру десетог поглавља, *Дискусија*, кандидат је свеобухватним и целовитим приступом, а на основу претходне анализе резултата истраживања о специфичностима, потенцијалама и перспективама развоја туризма у пограничним пределима Републике Србије према Босни и Херцеговини, извршио доказивање постављених полазних научних хипотеза. У складу са тим поглавље је подељено на четири сегмента: туризам као фактор развоја, тренутно стање развоја туризма, одрживост развоја туризма и елементи маркетинг микса у промоцији развоја туризма.

Смернице развоја туризма, као једанаесто поглавље дисертације, кандидат на систематичан начин дефинише и предлаже смернице будућег развоја туризма кроз концепт развоја ДМО-је као организације која има улогу повезивања свих кључних актера из јавног и приватног сектора, у циљу формирања јединствене понуде дестинације и заједничког наступа на туристичком тржишту. Улогу и значај државних организација и невладиних агенција у промоцији туризма, кандидат приказује кроз локалне ТО и РРА. Са посебним освртом кандидат указује на улогу локалног становништва у развоју туризма посебних

интересовања, где се формирањем специфичних туристичких производа могу остварити значајни приходи за локалну заједницу и за појединца.

У закључним разматрањима последњег, дванаестог поглавља, кандидат је истакао да је доње Подриње дестинација са минорном концентрацијом туриста, да је препозната на туристичком тржишту и да поседује потенцијал који би требало боље искористити и презентовати као интегрисани туристички производ. Такође, кандидат наглашава да туризам у доњем Подрињу бележи слаб утицај на креирање нових радних места и да економски ефекти које ова привредна делатност остварује нису на задовољавајућем нивоу. Остваривање економских ефеката у развоју дестинације кандидат није сагледао детаљније услед недостатака релевантних података, што би свакако допринело свеобухватности и перцепцији резултата о развоју туризма посебних интересовања. Истакнут је развој породичног предузетништва као могућност (само)запошљавања локалног становништва и важност квалитета услуге носилаца туристичке понуде у циљу сатисфакције потрошача.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Докторска дисертација кандидата мр Слободанке С. Марковић користи савремена теоријска сазнања и методолошке приступе у прикупљању, обради и анализи геопросторних информација, као и презентацији добијених резултата у изабраној области, чинећи на тај начин заокружену истраживачку целину. Тематика је актуелна и значајна за развој методологије савремених туризмолешких истраживања. Дисертација представља оригинално истраживање које доприноси унапређењу струке у теоријском и практичном смислу. Аутор је обухватио све елементе савременог мултидисциплинарног научног истраживања, почев од уводних напомена, разраде теоријских основа рада, детаљног приказа и анализе добијених резултата, до дефинисања оригиналних идеја и закључака.

Са становишта методолошког, научног и стручног приступа истраживању, дисертација испуњава све услове савремених студија из области геонаука, односно развоја и планирања туризма у ревитализацији пограничних предела. Карактеристика свих поглавља у докторској дисертацији је оригиналан приступ у решавању постављених задатака за одабрани предмет истраживања. Научна структура дисертације чини је оригиналним научно-истраживачким делом у свим сегментима, а посебно у уочавању компаративних предности услова и ресурса за развој СОТ у пограничном простору доњег Подриња. Савременост се огледа и у сагледавању развојних проблема и предлогу мера чијом применом би се могло побољшати постојеће стање.

Актуелност и савременост теме на националном нивоу је јасно изражена, имајући у виду да пограничне просторе предприступних земаља ЕУ одликује формирање еврорегиона као механизма будућег развоја. Резултати до којих је кандидат дошао, у процесу истраживања, могу се користити за унапређење и планирање развоја туризма не само у пограничном простору доњег Подриња, већ и у формираним еврорегионима „Дрина – Сава – Мајевица”, „Дрина – Сава” и „Дрина – Тара”.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Обим и квалитет презентованих библиографских јединица је у складу са научним приступом и постављеним циљевима и задацима истраживања. У раду је коришћено 507

библиографских јединица, 38 извора и 57 интернет извора што је у складу са трендовима у савременом научним истраживањима. При избору обима и квалитета коришћених извора литературе показан је висок степен научне и стручне зрелости, самосталности и актуелности. У раду је коришћена инострана и домаћа литература. Значајан је удео литературе са енглеског говорног подручја, што је разумљиво јер су се ти аутори више бавили проблематиком која је предмет дисертације. Она је у највећој мери коришћена у постављању теоријско-методолошке основе истраживања. Домаћи извори литературе су заступљенији у односу на иностране. Највећи део коришћених библиографских јединица је објављен у последњих 10 година што обезбеђује њену несумњиву актуелност. Коришћена је литература практично свих водећих иностраних и домаћих аутора који се баве проблемима истраживања дисертације.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

Примењене научне методе су омогућиле остварење постављеног задатка истраживања. Комплексност и интердисциплинарност истраживања захтевала је примену одговарајућег сета метода, поступака и истраживачких техника које припадају различитим научним дисциплинама. Срж методолошког поступка чине анализа, синтеза, метода генерализације, компаративна метода, математичко-статистичка метода, картографска метода, метода анкетања, метода индекса функционалности туризма и метода индикатора одрживог туризма. Коришћене методе одговарају конкретно постављеном начину истраживања и хипотетичким оквирима дисертације. Применом наведених метода и критичким приступом истраживању осигурано је остварење постављених циљева и задатака. Посебно треба истаћи значај примене метода индекса функционалности туризма и индикатора одрживог туризма, што је омогућило да се на комплексан и холистички начин сагледа актуелно стање развоја туризма у пограничном простору доњег Подриња и дефинишу смернице будућег развоја.

3.4. Примењивост остварених резултата

Поред теоријске, дисертација има наглашену апликативну димензију. Апликативност докторске дисертације огледа се у могућој примени њених резултата у различитим областима друштвене праксе. То се пре свега односи на примену резултата у будућем планирању развоја туризма у пограничним и приграничним просторима. Применом резултата истраживања креиране су значајне смернице и упутства за рад низа интересних партнера инволвираних у проблеме развоја туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине, а на примеру доњег Подриња. Превасходно се мисли на стејкхолдере из приватног и јавног сектора као носилаца туристичке понуде у дестинацији, друге интересне јавне организације и невладине агенције које имају значајну улогу у промоцији и развоју туризма, али и улогу других интересних група у развоју туризма дестинације (локално становништво и туристи).

Резултати истраживања, као и методологија коришћена у докторској дисертацији, могу имати широку примену као база за нова научна истраживања, односно могу имати велики значај у проширењу постојећих знања и схватања досадашњег развоја туризма у пограничним пределима, посебно дуж некадашњих конфликтних граница, као што је погранични простор реке Дрине. Допринос резултата истраживања је у домену примене

индекса функционалности и компаративних индикатора одрживог развоја, као променљивих величина које се могу пратити и мерити да би се откриле промене стања сложених феномена, као што је туризам. Индикатори одрживог туризма су круцијални инструменти савременог управљања туризмом, јер омогућавају да се лакше уоче трендови развоја туристичког феномена и избегну/предупреде непредвиђени негативни ефекти по природну и социо-културну средину, предузимањем прикладних управљачких активности. Са друге стране, индекси функционалности туризма доприносе сагледавању и мерењу степена развоја дестинације и интензитета туристичког промета у дестинацији, односно утицај туризма на промене животних навика локалне заједнице.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самосталан рад

На основу прегледа докторске дисертације мр Слободанке С. Марковић може се тврдити да се ради о оригиналном научно–истраживачком делу написаном по свим стандардима који су прописани и уобичајени за овакву врсту радова. Научни и практични доприноси у истраживаној области, студиозни приступ проблему, аналитичка и синтетна обрада постојеће литературе и резултата теренских истраживања, као и изведени закључци, несумњиво сведоче о способности кандидата за самостални научно-истраживачки рад.

Будући да је кандидат до сада објавио више научних радова који се баве изучавањем просторних, економских, еколошких, ресурсних и других аспеката развоја туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине, као и да је досадашње научно усавршавање и рад кандидата у складу са темом дисертације, Комисија сматра да је њеном успешном израдом потврђено да мр Слободанка С. Марковић поседује потребну способност, знање и зрелост, и да се након одбране докторске дисертације може самостално бавити научно-истраживачким радом из области туризмологије.

4. НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Резултати до којих је кандидат дошла у докторској дисертацији имају значајан научни допринос у области туризмолошких истраживања, а посебно у истраживању развоја туризма пограничних предела. Као најважнији, могу се издвојити следећи:

- дисертација пружа значајан теоријско-методолошки допринос научним истраживањима и комплексном сагледавању тренутног и будућег развоја туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине, као детерминанте социоекономског развоја;
- еврорегионални приступ развоја туризма као вид прекограничне сарадње земаља суседа приказан је и анализиран кроз формиране „водене” еврорегионе у пограничном простору Подриња и реализоване IPA пројекте;
- створена је адекватна теоријско-методолошка основа за анализу и валоризацију природних и друштвених услова и ресурса за развој специфичних облика туризма, „туризма тема” и „путева културе”, као савремених трендова у туризму;
- резултати научних истраживања представљају значајан допринос досадашњим истраживањима развоја туризма и његове одрживости у истраживаном пограничном простору доњег Подриња;
- примена листе индикатора одрживог туризма Светске туристичке организације и индекса функционалности туризма које је кандидат прилагодио циљевима и задацима

истраживања дисертације, омогућила је да се на комплексан и холистички начин сагледа актуелно стање развоја туризма у пограничном простору доњег Подриња;

- у потпуности су потврђене почетне хипотезе истраживања;
- значајно су проширена знања о туристичким одликама доњег Подриња;
- у дисертацији су конкретно дефинисане смернице и дат предлог модела будућег развоја туризма на основу искустава развијених европских земаља.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

У већини досадашњих туризмолошких истраживања пограничних простора акценат је, највећим делом, стављен на разматрање економских ефеката туризма и његових утицаја на ревитализацију простора, док су социо-културни утицаји туризма, односно утицаји туризма на локалне заједнице били запостављени. За разлику од ранијих парцијалних приступа кандидат је, користећи се комплексним индикаторима одрживог туризма и индексима функционалности туризма који интегришу еколошке, економске, социо-културне аспекте развоја, дао значајан допринос унапређењу истраживања везаних за проблематику развоја туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине, на примеру доњег Подриња. Истакнуто је да се у будућој концептуализацији развоја, питањима заштите интереса локалне заједнице мора посветити онолико пажње колико и питањима животне средине, економије и задовољства потреба туриста.

Резултати анкетних истраживања локалног становништва потврђују претходну константацију, односно да локална заједница и локално становништво нису довољно укључени и планирање развоја туризма. Такође, ставови локалног становништва указују на недовољну информисаност о значају развоја СОТ и њиховом економском утицају на развој локалне заједнице и појединаца. Са друге стране, анкетно истраживање туриста показује да се њихови ставови, мишљења и размишљања разликују у односу на локално становништво. Туристи препознају значај развоја СОТ, како са аспекта утицаја на економски развој локалне заједнице тако и кроз утицај на квалитет услуге и сатисфакцију потрошача.

Приступ у изучавању СОТ заснован је на идентификовању природних и друштвених услова и ресурса и анализи њиховог утицаја на развој проучаваног простора. На примеру доњег Подриња анализиран је сложен скуп потенцијала који имају утицај на развој проучаваног простора. На основу искустава пограничних простора са сличним или истим развојним проблемима који се данас развијају као интегрисани еврорегионални простори, кандидат константује да СОТ представљају алтернативу досадашњим, неоствареним моделима и нереализованим плановима развоја масовних облика туризма, а да се развојем културних стаза кроз „туризам тема” и „путеве културе” развој туризма може развијати као прекогранични јединствен производ.

Резултати истраживања презентовани у докторској дисертацији значајно су обогатили и проширили фонд чињеничког знања о проблемима развоја туризма у пограничном простору реке Дрине, где су у складу са савременим процесима европских интеграција формиран и „водени” еврорегиони „Дрина – Сава – Мајевица”, „Дрина – Сава” и „Дрина – Тара”. За сваки од формираних еврорегиона, кандидат је анализирао потенцијале развоја и истакао њихов значај и улогу у будућем развоју туризма и његових селективних облика. Са посебном пажњом обрађени су програми прекограничне сарадње из области туризма кроз IPA пројекте и истакнути примери добре праксе прекограничне сарадње.

Кандидат је у докторској дисертацији потврдио полазне хипотезе истраживања. Резултати дисертације су указали да постоје објективне, компаративне предности у погледу услова и ресурса доњег Подриња за просторно-функционалну организацију СОТ. Доказано је да је доње Подриње захваћено негативним социодемографским променама које утичу на развој туризма. Поред привредне неразвијености доњег Подриња, у промету туриста доминирају домаћи у односу на стране туристе. Резултати анкете и теренска истраживања потврдила су да понуда смештаја одговара потражњи туриста и утиче на њихову сатисфакцију квалитетом пружене услуге.

Резултати и закључци презентовани у докторској дисертацији мр Слободанке С. Марковић могу допринети бољем разумевању утицаја развоја туризма на пограничне пределе дуж природних и некадашњих конфликтних граница. Резултати овог истраживања пружају теоријску основу за слична истраживања у будућности.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

Након прегледа докторске дисертације кандидата мр Слободанке С. Марковић под насловом „Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња”, Комисија закључује да докторска дисертација представља актуелан научни допринос из области туризмолешких истраживања, посебно када је реч о сагледавању улоге и значаја коју погранични предели имају у развоју туризма једне земље. У докторској дисертацији анализиран је досадашњи развој туризма у пограничном простору Србије и Босне и Херцеговине, са акцентом на доње Подриње, уз приказ примера добре праксе иностраних земаља (еврорегионални развој туризма у долини реке Рајне и дуж границе Финска – Шведска). У циљу истраживања ставова локалног становништва и туриста о тренутном и будућем развоју туризма у пограничном простору доњег Подриња, са освртом на развој селективних облика туризма (СОТ), за потребе докторске дисертације спроведено је анкетно истраживање. Добијени резултати су описани и анализирани методом дескриптивне и инференцијалне статистике.

Докторска дисертација је урађена у складу са прихваћеном темом и пријавом на који је Универзитет у Београду дао сагласност. Резултат је самосталног истраживања, те представља оригинално научно дело значајно са научног и друштвеног становништва. Са становништа методолошког, научног и стручног приступа дисертација има све елементе савременог и оригиналног научно-истраживачког рада. Поглавља у дисертацији су структурирана тако да чине логичну и повезану целину. Референтна литература је савремена, мултидисциплинарна и добро покрива област истраживања. Примењена методологија и резултати могу дати значајан допринос у развоју туризма пограничних предела Србије. Анализом резултата истраживања може се закључити да дисертација представља резултат посвећеног истраживачког рада, заснованог на признатим научним методама. Добијене резултате и закључке истраживања требало би прихватити као релевантне.

У складу са претходно наведеним ставовима, а на основу Закона о Универзитету и Статута Географског факултета, Комисија предлаже Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду да прихвати Извештај о прегледу и оцени докторског рада мр Слободанке С. Марковић, под називом „Туризам као фактор просторне интеграције и социоекономског развоја доњег Подриња”, изложи на увид јавности и упуту на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, 20. 07. 2020. године

К о м и с и ј а

Др Мирјана Гајић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет

Др Снежана Вујадиновић, редовни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет

Др Сања Павловић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет

Др Драгутин Тошић, редовни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет

Др Саша Милијић, научни саветник
Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд

June 29, 2020

Dear Dr. Slobodanka Marković,

It is with pleasure that I write to inform you that your co-authored paper entitled “Attitudes of the local population in border municipalities on development of sport-event tourism” has officially been accepted for publication in JHTR. Congratulations to you & your team: Maja Mijatov, Marija Perić, Aleksandra Dragin, and Dejan Doljak.

Your paper was reviewed by an editorial team of five scholars who are experts in the field of hospitality and tourism: two reviewers, one special edition guest editor, and two executive editors. Their collective recommendation was a unanimous decision of ‘accept’ after your revision. Thank you for your willingness to respond to the reviewers’ feedback. It has aided you in strengthening your manuscript.

We do not have an edition scheduled to feature the special edition papers at this time; however, it has been assigned a DOI and it will soon be published in Online First where it can be referenced by your peers.

Again, congratulations. We are honored to publish your work.

Cordially,

Chris Roberts, Ph.D.
Editor-in-Chief
Tel: 312-362-7737
Email: JHTReditor@depaul.edu